

„Terjesztetem minden demokratai elvet.” A méreg annál is inkább hatott, mivel nem csak a szűk értelmiség, hanem a szélesebb olvasó közönség is forgatta. Bölöni jól tudta az amerikai rendszer sem tökéletes, Manyland államban például rabszolgákkal találkozott. Nem értette a szabadság és rabszolgaság együttes jelenlétét. Ám ezen negatív észrevételeit magyarázkodással próbálta elhessegetni magától, felhozva a hazai állapotokat, miszerint Erdélyben is csak II. József vetett véget a jobbágyságnak. Élete hátralévő részében alkotó munkába fekteti erejét. 1833. január 13-án kezdeményezésére megalakul Kolozsvárt a Nemzeti Casinó. 1834. április 6-án javaslatára megindul a Vasárnapi újság. Vívó Intézetet, Asszonyi Olvasó Egyletet alapított.

1842. február 2-án halt meg. 1843. február 4-én temették el Bölöni Farkas Sándort Kolozsvárt. Azt, aki elsőként ismertette magyarul a magyar nép számára Észak-Amerikát, 24 fáklya lángja mellett kísérte a sokaság a köztemetőbe.

Jegyzetek

1. A bibliográfiából: Magyarország története 1790–1848. 5/2. Főszerk.: Mérei Gyula. Szerk.: Vörös Károly. Akadémiai Kiadó Bp. 1983. 2–9.; Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár–Napoca, 1975.; Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet V. Írta: Szekfű Gyula. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1936. 306–307. p.; Bertényi Iván–Gyapay Gábor: Magyarország rövid története. Maecenas, 1993. 331–332. p.
2. Bölöni 6. p.
3. Bölöni, 52. p.
4. Bölöni, 53. p.
5. Bölöni, 61–62. p.
6. Bölöni, 76–77. p.
7. Bölöni, 124. p.
8. Bölöni, 174. p.
9. Bölöni, 301. p.
10. Magyarország története 1790–1848. 709. p.
11. Bölöni, 326. p.
12. Bölöni Farkas Sándor és kora. Keresztény Magvető V. k. 4. füzet, 1870. 298–299. p.
13. Deák Ferenc a liberális politikus. TWINS, Konferencia füzetek 4. Sor.szerk.: Ambrus János. T-TWINS Kiadó 1994. 32. p.
14. Bölöni, 5. p.
15. KAPU 1991. IV/ 10. 80. p.

Egyházi Dóra

„Ah Amerikába, csak ott túl a tengeren, ott van az élet”

Az újkori népvándorlásnak is szokták nevezni azt a tömeges vándorlási jelenséget, amely által több millió ember vándorolt ki Európából Amerikába. A kivándorlás okai mélyen gyökerező gazdasági és társadalmi problémák voltak. A kivándorlók célja az volt, hogy könnyebb, jobb életet és munkát találjanak maguknak és családjuknak. A mozgalom még a XIX. század közepén, az amerikai polgárháború után indult. Sok szabad földterület állt rendelkezésre – mindenki az új lehetőségek

földjének látta Amerikát. Ez a megítélés a későbbiekben sem változott, de már nem jelentette azt, amit a század közepén. Fokozatosan elfogytak a szabad földek, az amerikai nagyvárosokban éppúgy felhalmozódott a sok szegény, mint itthon.

Nagy hatással voltak a kivándorolni szándékozókra azok az útibeszámolók, amelyek olyasvalakitől származtak, akik már jártak a tengerentúli. Ezek a beszámolók Amerikát Eldorádónak mutatják be. *„Amerika a gyümölcsök Eldorádója, az áruházból a kosár a levegőben száll vissza a csomagolóhoz, s a terem közepén tó van szelídített vadkacsákkal, márványsztalok, székek az édeset evők számára (...) virággal díszített hentesüzletek, hús, kenyér, hulladékhegyek. Mindenütt hangyaszorgalom, ember-, állatszeretet, fény, pompa és gázvilágítás.”* (Komáromi Gizella kisasszony-cseléd New Yorkban, 1903.) Ez a beszámoló kicsit idealizált, az viszont tény volt, hogy Amerikában az egyszerű munkások magasabb életszínvonalon éltek. Jobb kereseti lehetőségek voltak, napi nyolc óra munkával többet kerestek a munkások, mint Európában. Megbecsülték a munkaerőt, szükség volt rá az ország fejlesztéséhez. A mezőgazdaság terén is hasonló volt a helyzet: míg voltak szabad földterületek könnyen lehetett hozzájutni, sőt a farmer állami támogatást is kapott pl. tejgazdaság és gyümölcsös létrehozásához.

Az amerikai állapotokról szóló beszámolók mellett azonban sokkal súlyosabb dolgok segítettek elő a kivándorlási hullám fellendülését. Magyarországon ekkor, az ország egyes területein különösen súlyos gazdasági nehézségekkel küzdött a parasztság és a kisiparos polgárság. Nem volt elegendő föld, a népesség megszaporodott, a paraszti földek aprózódtak. Az egyes családok kezén 3-4 hold szántóterület volt. Ekkora területen nem tudták előteremteni a megélhetéshez szükséges anyagi javakat. Ehhez járult a nyers termények árának alacsonyága, félépvnél tovább elegendő jövedelmet nem tudtak termelni. kénytelenek voltak hiteleket felvenni, idővel pedig eladósodtak, a végrehajtók pedig kíméletlenül elárverezték mindenüket. A kisiparosok a gyáripar, a külföldi nagyipar előretérése miatt nem tudtak fejlődni, ők is fokozatosan eladósodtak. Ilyen gazdasági- és életkörülmények között csak egy út kínálkozott: új hazát keresve jobb megélhetési lehetőséget keresni. A kivándorlók legnagyobb része a felvidéki megyékből pl. Szabolcs, Sáros, Abaúj, illetve a déli alföldi sűrűn lakott körzetekből származtak. Egy részük nem akart végleg kint letelepedni, csak dolgozni, és annyi pénzt megtakarítani, amivel néhány év múlva hazatérve biztosítani tudta itthoni megélhetését. Földet vásárolt, kifizette adósságait. Volt, akinek sikerült; volt, akinek ismét vissza kellett mennie, hogy újabb néhány évre valót összeszedjen.

Az 1870-es, 80-as években még jó kereseti lehetőségeket kínált Amerikában, az 1890-es években azonban ott is telítődött a munkaerőpiac. Amerika nem tudta felszívni maradéktalanul a beáramló embertömegeket. A bevándorlókkal rendszerint a legnehezebb fizikai munkákat végeztették, részük bányatelepekre, gyárakba, kohóüzemekbe került rossz egészségügyi viszonyok közé. Ebben persze az is közre játszott, hogy a kivándorlók 70-80 %-a tanulatlan paraszt vagy ipari munkás volt,

Kivándorlók a fedélzeten

aki csak testi erejét tudta munkaerőként áruba bocsátani. A kivándorlasi mozgalom több hullámban zajlott. Az 1890-es évektől kezdett igazán nagy méreteket ölteni. 1892-ben már megközelítően 33 000-en vándoroltak ki. 1861 és 1890 között pedig kb. 240 000. A kivándoroltak nagy része 20–34 év közötti, zömében egyedülálló, családtalan férfi volt, de voltak családosok is, akik az otthoniak megélhetése miatt vándoroltak ki, illetve volt olyan is, aki teljes családjával költözött el. A magyar hatóságok kezdetben nem igen törődtek a kivándorlással. Mindenki mehetett, ha akart, ha nem állt büntető eljárás alatt. Útlevelel látták el őket, tanácsokkal, a kivándorolni szándékozókat. Csak az 1900-as évek elején, amikor a mozgalom kezdett ijesztő méreteket ölteni, próbálták szigorításokkal megakadályozni a kivándorlást, anélkül hogy valódi okait kutatták volna. A visszatelepültek útbeszámolóit felforgató tetteknek minősítették.

Fedélzeti nyomorúság:

„Isten veled Magyarország, nem gyűvök többet vissza!”

„Még idáig nem bántam meg, hogy kijöttem, mert itt legalább megfizetik az embert, ha dolgozik.” (Barabás Mihály, 1903)

Megpróbálták nehezíteni az útlevelel való hozzájutást, szigorú egészségügyi feltételekhez kötötték.

„Nyílt utasítás Krajcsovicz Rezső rendőr-biztos részére

Másolatban áttett jelentés alapján utasítom, hogy a csendőrség igénybevételével akadályozza meg az útlevelel nélküli egyének kivándorlását, esetleg tartóztassa le szállíttassa hivatalom elé és tegyen eljárásáról jelentést.

Kelt: Bártfa, 1906. febr. 22. Azonnal
H. széli rendőrkapitány”

Nyomozást, eljárást indítottak a kivándorlasi ügynökök zugügynökök ellen.

„Tisztelettel tudósítom Önt, hogy mért nincsenek Bodrogközön meg a hadkötelesek. Azért mert Káponya községben van egy Kőcze Zsigmond nevű kivándorlasi ügynök, aki a hadköteles fiatalok között avval a hírmondással jár, hogy nagy háború lesz, utazzatok ki Amerikába! (...) 10-12-t visz egy bandába, és még féljeggyel szállítja őket, mert márkás igazolványokat állít ki kivándorlók számára.”

Mégsem sikerült a „kivándorlasi kedvet” csökkenteni. Így a kormánysegítő intézkedéseket is kénytelen volt hozni. Szerződést kötöttek a Cunard Hajózási Társasággal, amely kizárólag Fiuméből szállította az utasokat New York-ig. Az ország egész területén Cunard-jegyirodákat, ügynökségeket állítottak fel, ezzel legalább a zugügynökök tevékenységét szorították vissza valamelyest. Ezek az ügynökök nehéz fizikai munkára szerveztek be embereket, ha nem volt elég pénzük, uzsorakamatra hajójegyét és előleget is adtak. Amerika szintén tétlenül engedte be a tömegeket, mindaddig, míg nagy méreteket nem öltött a bevándorlasi hullám. Később szigorító törvényekkel igyekeztek megakadályozni, hogy szegények, munkaképtelenek előzönljék az országot. Aki kivándorolt min. 30 dollár vagyonnal kellett, hogy rendelkezzen, 1894-től pedig egy dollár fejadót kellett fizetniük. A beteget, a munkaképteleneket és azokat, akik ügynökök útján előre munkára szegődtek, visszatoloncolták. Ha valaki mégis arra az elhatározásra jutott, hogy elhagyja az országot, Fiumén keresztül lehetett a legkönnyebben. Az indulást sokféle hatósági és orvosi vizsgálat előzte meg. Akinek nem vol-

tak rendben az iratai, illetve nem volt egészséges, nem engedték hajóra szállni. Aki mégis megkapta az engedélyt, legalább két napig várnia kellett, két nappal az indulás előtt nem hagyhatta el a kikötő körzetét. Igaz, a hatóságok nem gondoskodtak a kivándorlók kellő ellátásáról. A hajók is inkább úszó nyomortelepekre emlékeztettek, mint utasszállító eszközökre. Egyébként sem személyszállításra készültek, hanem teherszállításra, mint pl. az *Ultonia*, az angol-búr háború idején marhrszállításra.

„Indulás: 1907. nov. 26.

Az egész fedélzet piszkos volt a sok berakott árutól. Néhol mintha liszttel lett volna beszórva, mást kiömlött olaj és víz, az egész pedig tele volt szórva citrom- és narancsbéjjal. Nyomban lehajtottak bennünket a hálólhelyiségekbe, hogy elfoglaljuk a helyünket. A bűzös, sötét hálótermek pedig még barátságatlanabbnak látszottak a komor novemberi napon.” (Tonelli Sándor, 1907)

Külön volt női és férfi szakasz. Az úton később felvett embereknek (olaszoknak, horvátoknak) már csak a hajó fenekében jutott hely. Nem biztosítottak sem megfelelő étkezést, sem megfelelő tisztálkodási lehetőséget.

„A »szalonban« a nagy kecskelábas asztalok körül 200 embernek volt helye. A közönség tehát rátkában étkezett. Hogy valaki kétszer ne fogyaszthassa a Gunár Lina reggelijét, ebédjét, vacsoráját, evés után kiparancsolták a fedélzetre. Az étkezéseket mindig dulakodások előzték meg. Mindenki tolakodott, hogy lehetőség szerint az első turnusba kerüljön. Ennek nagyon egyszerű volt a magyarázata. A harmadik turnusban már nagyon sokszor felhígították a levest, főzélékekből kifogyott a hús. Még kellemetlenebb volt, hogy az egyes turnusok után nem mosták el a csajkákat és tányérokot, hanem a pincérek újrahozták a kondérokot, és az előző csoport által meghagyott maradékokra csapkodták bele a nagy merőkanalakkal a friss ételt.” (Tonelli Sándor, 1907)

A megérkezettek New Yorkban az Ellis Islandon kötöttek ki előbb.

„Megkezdődött a leszállás a kikötőállomás nagy termébe. Innen megint át kellett szállnunk kis hajókra, amelyek elvittek bennünket a mindenki által emlegetett Kászé Gárdóba (Castle Garden), igazán mondhatni annak, mert körül van véve vízzel. Akit ide befognak, inend nem szabadulhat meg másképpen, mint hajóval.” (Konczos Pál naplójából.)

A kikötőben Bevándorló Ellenőrző Hivatal működött. A megérkezőket ismét hosszadalmas vizsgálatoknak vetették alá, de csak a 2-3-ad osztályon utazókat. A betegeket, munkaképteleneket, szegényeket, 16 évnél idősebb analfabétákat visszaküldték.

„Ide, Ellis Islandra szállítják az összes harmadosztályú, fedélközi utasokat. A kis szigeten már több mint 500 amerikai hivatalnok dolgozik, ami szükséges is, tekintve, hogy van olyan nap, amelyen 3-4000 kivándorló kerül Ellis Islandra. A vizsgálatot teljesítő hivatalnokok mind több nyelven beszélnek, s ezenkívül tolmácsok is vannak alkalmazva.” (A kivándorlók zsebkönyve)

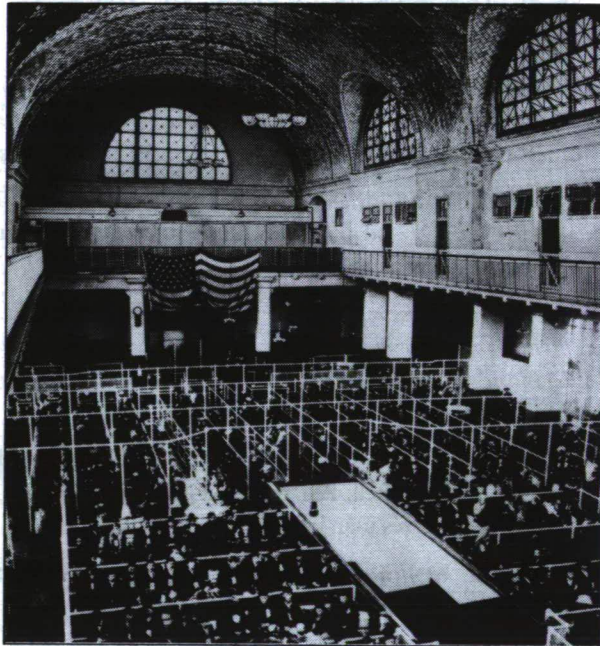
Ellenőrizték anyagi helyzetüket is, 30 dollárnál kevesebb vagyonnal rendelkezőket, előre leszerződött munkásokat szintén visszaküldték. Aki mégis kint maradt, először is munka és szállás után kellett néznie. Egy részük megérkezés után bányatelepekre került.

„Pencelvéniába (Pennsylvania) kerültünk, Kingstonba, az egy nagy bánya pléz.” (Kollár Imréné).

Aki New Yorkban maradt, az a „magyar fertályban” (little Hungary, Hungarian town) lakott. Ez volt az egyik legszegényebb városrész az olasz és zsidó negyedek mellett. A Houston Streettől a 12. utcáig tartott. Zajos, piszkos utcák, zsúfolt lakások jellemezték. Furcsa lakóközösség volt a

„burdosház” – a *boarding house*. A bevándorolt házaspárok gyakran fogadtak lakókat a házukba. A szállásadó a burdosgazda volt, a felesége a burdosasszony – a miszisz. A burdosok havi bért fizettek lakásért, ellátásért, tisztálkodásért stb. Kompania kosztot fogyasztottak, kompaniakönyvet vezettek kiadásaikról. A kommuna jellegű együttélésben meghatározó szerepet játszott a főburdos, aki félhivatalosan a burdosasszony szeretőjének számított. A lakásviszonyok rendkívül egészségtelenek voltak. Rövid időn belül kialakult a tüdőbaj, csontrendszeri és emésztési bajok. Az Amerikából visszatérő emberek nagy része beteg, rokkantan tért haza. A kivándorlókat korábban áttelepült honfitársaik igyekeztek segíteni. Sorra alakultak a magyar egyletek. Ezek elsősorban önszegélyező, betegségegyező, szegénységegyező egyletek voltak. Betegségegyező, haláleseti segélyt biztosítottak. Fontos szerepet tölthettek be a közösségi, kulturális életben. Megünnepezték a nemzeti ünnepeket, színjátszó köröket, könyvtárakat szerveztek. A keleti partvidéken kb. 250 egylet működött. Fontos összetartó kapocs volt a vallás is és a magyar nyelvű sajtó is. Alapításuk óta, 1911-től 105-féle magyar nyelvű újság jelent meg. Pl. *Bevándorló, Otthon, Amerikai Magyar Népszava, Garabonciás*.

A kivándoroltak nagy része a keleti partot részesítette előnyben. A leggyakoribb végcélnak New York, Philadelphia és New Jersey számítottak. A kijutottak helyzete nehéz volt, aki nem akart végleg kint letelepedni, annak is három, négy évig kint kellett dolgoznia. Az első keresetet elvitte a jegy útiköltség-törlesztése. A másodikat az otthoniak adósságának rendezése, és csak ezután lehetett hozzájárulni a gyűjtögetéshez. A kint dolgozók zöme csekken küldte haza keresetét. Valakinek sikerült annyit összeszednie, hogy meg tudta alapozni további életét otthon; volt, akinek többször vissza kellett jönnie. A kivándorlás legnagyobb hatása, a népességsökkenés mellett a munkaerőhiány lett. Ez azonban együtt járt a munkabérek emelkedésével, és fokozatosan emelkedett a munkások élet-színvonala az Óhazában, a megnövekedett munkaerőkereslet miatt.

A kétségekkel teli végállomás: Ellis Island